

Călușul de la Giurgiuța

Cornel Bălosu

Preambul; vătaful Nicolae Veleanu, zis Bălcescu

Călușul practicat de inițiații de la Giurgiuța a fost și încă este un fenomen cultural tradițional remarcabil. Nicolae Veleanu, vătaful călușarilor din Giurgiuța, decedat în urmă cu trei ani, la vârsta de 90 de ani, avea să ne spună, în stilul-i personal, adică temperamental, că această exprimare rituală a satului este foarte veche. Aflase, Dumnezeu, pe vremea când era copil, că el se practicase aici din moși-strămoși.

În ceea ce-l privește pe aprigul vătaf, care locuia pe strada, desigur, a Velenilor, a fost inițiat într-ale călușului în urmă cu 75 de ani de un vătaf la fel de vajnic, pe nume Ștefan Gavrilă. În vara anului 2007, Nicolae Veleanu îmi mărturisea „Aveam 13 ani, spune nea Nicolae, și ai bătrâni nu mă lăsa să mă duc la călușari. Ziceau : << Fugi, bă, d-aicea, că nu se știe ce-o face aia acolo. Cine știe ce-o fi acolo?! “”

Amintirea lui Moș Nicolae nu este lipsită de semnificații pentru că în satul tradițional călușarii erau și respectați, dar și temuți pentru că ritualul și practicarea lui implicau acest statut. Călușarii aveau și stăpâneau puteri, cel puțin în timpul ritual al performării, pe care ceilalți comunitari nu le aveau. Un statut asigurat prin consacrare și acceptare. În perioada rituală călușarul devenea mediator între om și divinitățile, între natural și supranatural, între comun și misterios.

Primirea în ceată

Condiția esențială a primirii în ceată era legată în special de cunoașterea și stăpânirea actanțială deplină a ritualului. Trebuia, prin urmare, să deprinzi foarte bine jocurile, să faci față oricăror împrejurări, să respecti vătaful, regulile și să ai spirit de echipă. Altfel, nu aveai cum să fii călușar. Mai trebuia să ai calități fizice și psihice remarcabile, să fii sănătos la trup și la minte, rezistent și cumpătat. Vătaful era cel care decidea dacă un tânăr putea sau nu putea să fie primit în ceată. Tot el deținea controlul asupra întregii cete prin modelul pe care îl reprezenta, prin cunoștințe și autoritate.

Preparativele; jurământul

Ceata se aduna și se adună cu 1-2 săptămâni înainte de Rusalii la casa vătafului. Acolo începeau repetițiile. Erau convocați și lăutarii, căci „fără ei nu se poate”, conchide nea Nicolae. De fapt, lăutarii însemnau un viorist și un „chitaragiu”.

Sâmbăta seara, înainte de Rusalii, se proceda la *îndeplinirea ritualului jurământului*. Timpul și spațiul acestuia sunt bine delimitate de circumstanțe și norme simbolice în consonanță cu ideea de eficacitate rituală: jurământul se performa la marginea satului (la hotar), adică într-un spațiu liminal. Timpul jurământului era și el unul de trecere: „pe la 10 – 11, seara, plecam cu vătaful și noi cei 7 călușari; o luam pe ma’la în liniște până la hotar”.

Obiectul preeminent al jurământului era prăjina (steagul) din lemn de alun; acum, completează nea Nicolae, „să folosăște și prăjina din lemn de brad, că e mai ușor”.

Toți călușarii, aliniați în linie dreaptă cu vătaful în mijloc, în timpul și locul stabilit (la hotar și la marginea unei ape), puneau mâna dreaptă pe steag, „pe prăjina aia, și cei care erau stângaci, puneau tot dreapta. Cuvintele jurământului le rostea vătaful. „Da’ îi puneam pe călușari să jure pe rând. Așa am făcut și io de cân’sânt vătaf. Dupe jurământ, veneam acasă. Dacă măi era vro cârciumă în drumul nostru, beam si-un pahar de vin și puneam muzicanții să ne cânte cântece bătrânești, dacă nu, mergea fiecare la casa lui”.

În duminica Rusaliilor, dis-de-dimineată, cei șapte călușari de la Giurgiuța se sculau și își îmbrăcau costumul ritual, păstrat cu grijă, curat, format din cămașă lungă cusută pe piept cu arnici roșu și/sau albastru, izmenele din pânză albă de casă, ciorapii din lână decorați cu motive florale; pe cap purtau fesuri roșii sau vișinii cu ciucuri în „moțul” capului. Mijlocul și-l încingeau cu bete roșii de lână (cicic); tot la brâu, purtau batiste și peșchire.

Vătaful purta la bete mai multe însemne (batiste și peșchire) cusute față de ceilalți călușari. Pe piept toți actanții purtau, de asemenea, diagonale cusute cu „înflorituri”. Picioarele și le încălțau cu opinci din piele de vită. Din echipament nu lipseau clopoței de aramă.

Ritualul propriu-zis. Secvențele acțiunii; limbajele

Prima reprezentare a călușului avea loc în curtea vătafului. Dar nu mai avea caracter de repetiție, ci era una ceremonială, atâta vreme cât erau performate toate „acțiunile”, „gesturile” și celelalte limbaje ale călușului.

Iată ce ne povestea nea Nicolae cu privire la această completă reprezentare: „Prima dată cântă lăutarul și noi călușarii facem «plimbarea», așa un dans simplu. După aia, facem «jocu` de-a dreptul»; ăsta e ceva măi complicat. După ce terminăm jocu ăsta, punem ciumegele jos fiecare. Le punem încurcate și le mai încure și io ca să nu mai stie băieți care-i al lui. Îi încercam să văd dacă-și mai știu ciumegele. După o vreme, mă dam acolo în fața lor și le ziceam: «Bă băieți, fiți atenți, să nu cumva să iai ciumagu’ altuia că e moartea pe tine, te omor

cu bătaia! » (râde; n.n.). Și ziceam iar, «una, două.... »; îi păcăleam; că ei trebuia să ridice ciumegele la trei. Dădeam apoi să zic trei, da' nu-l pronunțam pe tot; iar îi mințeam. Și ei se repezeau la ciumage. «Ho, ho, nu așa ca voi». Îi mințeam de două, de trei ori, uneori de mai multe ori. Mă distram . Până la urmă, ziceam unu, doi, trei și ei își luau ciumegele, iar io treceam la control. Îl prindeam pe ăla de greșea. Era vai de mama lui. Puneam călușarii pe el: doi îl țineau de umeri și de mâini; alți doi îi băgau două ciumege între picioare și-l ridicau în sus, iar io îl luam la-ntrebări: «Bă, de ce-ai furat mă ciumagu, fu...-n c..r pe mă-ta? De ce nu ți-l luași pe-al tău, fire-al dracu să fii tu! Ia spune mă acum, hai spune, cine mi-a furat mie un curcan?! Ce mai, ori tu l-ai furat, ori cine?! Spune că de nu te omor cu bătaia !!! ». Țasta mai cârcotea: «C-o fi, c-o păți, că nu l-a luat el..... ». Și-i dau la ciumege. Bătaie în toată regula. La tălpi. Până la urmă, unu din băieți zicea: «Ho, vătafe, nu-l măi bate că io l-am luat.... “ Mă întorceam la el: «Daa, tu l-ai luat...?!!! Bineee !!! »

Îl lăsam pe ăla, și-l luam pe ăsta în cinghire și la bătaie. Da'-l mai întrebam: «Mă, spune , ai fost singur sau și cu alții?! Spune tot ca să nu te măi bat ». Da ăsta, al dracu, o mai cârcăia. Pân la urmă spunea: «păi am fost și cu ăla și cu ăla.....». Îi băteam pe rând. «Aaa, le ziceam, voi mi-ați făcut figura asta, fir-ați voi ai dracului, stai că vă iau io la omor pe toți. Și dai bătaie».

Dupe «ciumege », jucam «chisăru'» Îl jucam roată și strigam «hai dă cea , hai dă cea! “, toți odată. Și să bate pământu' cu picioarele. Ne rotim și batem pământu. Pașii la jocu' ăsta nu sânt grei, da' trebuie să ai putere ca să-l joci.

Dupe aia jucam «calu'». Se joacă cu ciumagele în sus. Apoi jucam «rața». La jocu' ăsta să strigă: «Vine rața de la baltă, cu codița ridicată, mac, mac, mac....”. Zăc toț'..... .

La câte unu în curte, dupe ce jucam «rața », îi ceream o sapă. «Păi ce faci cu ea?!», «Dă-o-ncoace, că-mi trebuie să-i pun pe ăștia la prășit...». Si-n bătătură, acolo, sap' o groapă destul de adâncă și pun în ea o căldare de apă de la fântână. Și dupe aia proprietaru' la care jucăm se spală în groapa aia cu apă; și, dacă voia, pune și bani în groapă. Și noi, călușarii, jucăm în jurul gropii și io, pe rând, îi pun pe băieți să scoată apa din groapă cu gura. Trebuia să scoată cu gura și banii pe care îi băgam în fundul gropii...; până nu scoteau toată apa din groapă și banii, nu-i lăsam.

Următoru' joc era «ungurescu». Se juca în rând. La groapă sau cu «ungurescu» să încheia și călușu' la proprietar în curte. Dacă el măi, voia să măi facem încă un joc, măi făceam. Da, aste erau și sânt jocurile călușului de la Giurgiuța. Așa le-am învățat io și așa i-am învățat și io pe alții”.

Aspecte de terapie magico-rituală. Călușarii tămăduitori

Cu taletul său înăscut de narator, Nicolae Veleanu, zis *Bălcescu*, ne-a relevat și alte aspecte ale călușului de la Giurgița. Pe cele „periculoase”. Pentru că ne-a mărturisit nea Nicolae, ...”jocu ăsta e periculos, domne; e și cu Dumnezeu, e și cu Satana. Așa e cum vă spui io. E și cu ăla, și cu ăla...”

Terapia magico-rituală se referă, în special, la „doborârea călușarului, la luarea din căluș”, dar și la alte aspecte privind tămăduirea sufletului, trupului și psihicului.

În acest context, vătaful ne-a relatat următoarele:

„Dupe ce jucam la mine, o luam pe ma’la. Când ajungeam la o poartă, omu’ ne deschidea. Dacă avea pretenție, făceam toate jocurile, căci, dacă e jurământ, e jurământ. Dacă proprietarii avea iar pretenții, doboram un călușar. Uite cum: îl doboram cu steagu’ și cu pelin. Luam pelin de la mine și de la toți ăilalți’. Ceream la proprietar o oală și puneam pelinu’ în oala aia; după aia descântam acolo la oală. Și când spărgeam oala cu ciomagă’, cădea un călușar. Da’ io le spuneam ălorlalți, «dați-vă măi departe că asta trebuie să cadă...». Da’ nu făceam asta la toate casăle, că e periculos....

„Cazuri” de vindecare

„A venit unu’ dintr-un sat de lângă noi și mi-a spus că cutare a căzut la pat și că el crede că e luat din căluș. Era a doua zi de Rusalii, acu’ ani buni.... Am plecat să-l văd mai întâi la el acasă. Se strânsese lumea grămadă. Când ajung la el acasă, ăsta sare-n sus în pat de-l găsăsc bățiile.

«Mă cutare, i-am zâs, ce e cu tine?!», «Păi, zâce, m-a pus baba asta bătrână, nevastă-sa (n.n.) să bag niște pământ în podu’ cășii în zâua de Rusalii». «Păi ce mă nu știa mă că sânt Rusaliile?!. Și ce s-a-ntâmplat?». Zâce: «M-a luat așa cu un tremurat...». «Aha,...», am zâs, și după aia îi iau io acia pulsul’ (arată la mână, unde anume n.n.), și uite așa îi săreau alea, venele, de să vedeau, domne.... Eu zâc în gând, «gata, ești al meu!».

Viu acasă adun băieții, «Hai, le zâc, că avem un bolnav în satu’ cutare și e musai să-l sculăm».

Până la ora doișpe nu să poate scula. Nici nu încercam ceva. Ne-am dus cu căruța până acolo cu toț’ călușarii. Îl luăm pe-ăl bolnav și-l ducem tomnai la marginea satului pe un izlaz, că acolo să strânsă să toată lumea să vadă. Veniseră și de prin alte sate. Lângă izlaz era și un pârâu. L-am pus jos pe bolnav, pe un macat. Femeile i-au pus și o pernă su’ cap. Aveam grijă să-l așezăm cu capu’ la apus. Și, dupe aia, începeam jocurile; la început cu «de-a dreptu», apoi «la ciumage», «chisăru». Făceam jocurile în juru’ lui. *Iepurele* sta pe un scaun în mijlocul

jocului, iar *steagu* ' îl băgam în pământ la capu' lui. Și când treceau călușarii prin dreptu' steagului le luam înălțimea pe steag și-o însemnam, creștam pe prăjină cu briceagu'. Și tăiam așchii din prăjină cu cuțātu', și le băgam în oală; că era acolo și o oală de pământ adusă de proprietar (de familia bonavului n.n.). De fapt, să aducea trei oale. Mai luam de la prăjină și niște usturoi și pelin pe care, tot așa, le băgam în oală. Dupe aia, luam tot de la proprietari trei pui negri de găină și îi băgam în sân. Îi jucam oțără-n sân în timpul jocului și-i băgam dupe aia tot în oală. Dacă nu moare puiu' (pui de găină n.n.), înseamnă că ăl bolnav nu să scoală. Îi băgăm în oală pe rând. Apoi iar jucam și doboram câte un călușar. Îl doboram cu *iepurele* sau spărgeam oala. După asta, ăilalți călușari, îl luau pe ăla de jos și fugeau cu el. Îl plimbau, da' nu-l lăsau singur, că ăsta în starea aia, putea să fugă și să se arunce în fântână. Apoi îl aduceam îndărăt. De trei ori făceam treaba asta. Doboram trei călușari și de trei ori îl scoteam pe ăl bolnav și-l plimbam. Spărgeam trei oale și mureau și trei pui de găină. A treia oară, însă, doboram toți călușarii. Și-i rugam pe oameni: «Puneț' mâna pe ei, că ei acu' sânt zăpăciți...». Da' aveam și un castron cu usturoi și oțet. Îi frecam pe la inimă cu zama aia și le descântam. Îi sculam. Îl frecam și pe-al bolnav. Și când venea de la plimbare îl întrebam: «Ce e mă cutare, cum îț' ă?! Cum te simț'...?!». Răspundea: «Moș Nicolae, mă simt așa de bine de parc-aș fi tânăr de cînșpe ani...».

Când termenam, făceam „hora călușului”. Și-l luam lângă mine pe ăl bolnav și juca el ca și mine. De-acia, mergeam la el acasă. Mai jucam și la el, da' el nu mai juca. El era sănătos, gata. Punea masa, punea mâncare, băutură și ne dedea și bani, după cum era el de avut.

Am jucat călușu' și la noi și la Bârca, Urzicuța, la Lipov, în Segarcea, la Craiova. De regulă trei zăle jucam. Da' uneori se-ntâmpla să mai jucăm și joia.

Hora călușului să juca destul de des. Atunci să prindeau și oamenii. Noi călușarii jucam și copii în horă. Ni-i aduceam mamele. Îi luam în brață și-i jucam; pe unii copii îi vindecăm de rele, de sperietură, de deochi.

Noi îi vindecăm pe ăia de-i lasă Dumnezeu și-i dă Satanei c-au lucrat în zăua de Rusalii sau în zî de sărbătoare. Și atunci mă duc io și-l scot iar de la Satana, îl scol.

Odată, am fost la Bârca să sculam pe unu. Cum am intrat în Bârca m-am întâlnit cu un om care mi-a spus că băiatu cutare e bolnav rău. «Mă nene, i-am zis, o fi luat din căluș...». «Fugi, bă, d-aici, ce căluș o fi ăla?». «Bă, zăc, treaba ta ce crezi tu, da io vreau să-l văd». M-am dus l-am văzut și i-am spus lu ta-so. «Nu te măi duce nicăieri, că e luat din căluș; dacă vrei să-l sculam, acu' țî-l sculam...». «Lasă-mă moș Nicolae, ce dumneata ești doctor?!». «Bă, i-am zis, io îți spun să nu-l duci la doctor că e luat din căluș și dacă-i face injecții nu e bine». Și, Domne'

l-am jucat și l-am înzdrăvenit. L-am sculat, Domne’.

Crăițele de la Giurgîța

În sudul Dunării prezența fetelor în jocul călușarilor nu este o noutate. Textele și informațiile etnografice de la sfârșitul sec.al XIX-lea, amintesc frecvent acest lucru.

De regulă trupele de călușari de la sfârșitul sec.al XIX-lea cuprindeau un număr impar de jucători (7,9,11,etc.), vătaful și mutul. Din ceată, însă, cum afirmam, intrau și 3-5 crăițe. Întrebându-l pe nea Nicolae de crăițe și de rolul lor, acesta își aduce aminte că „fetele, crăițele, jucau la fel ca noi.Când aveam io vreo 15 ani, jucau la noi 2-3 crăițe”.

Doborârea steagului; accidentul ritual

Orice ritual are garante de organizare, norme, reguli precise.Medierea pe care o susține prin tehnici, vizează eficiența care înstitue și consacră, care transformă realul într-o altă realitate, parafrazându-l pe Pierre Bourdieu.

De aceea, a îndeplini ritualul, înseamnă să-i respecti întru totul toate „acțiunile” și limbajele.Un accident, fie el minor, poate conduce la eșec.

Își aduce aminte vătaful din Giurgîța că „un nemernic ne-a doborât stegu’ și atunci m-a luat pe mine din căluș. Și umblau călușarii dupe ăla să-l taie cu cuțātu că le-a doborât vătafu. Și ziceau: «Pă bine, mă, fu...n c...r...pe mă-ta, vrei să ne dobori călușarii. Noi vrem să facem bine și tu ne dobori vătafu’!».

Au plâns femeile pe mine și după aia m-au sculat călușarii. Da’n zâua aia n-am mai fost bun de nimic.N-am prea măi putut să mai joc în zâua aia. Da’ m-am împiciorogat; Ușor, ușor, am plecat în sat cu ei. Era să mor din căluș”.

Încheierea ritualului; îngroparea „ciocului”

Jocul călușarilor ținea trei zile. „La sfârșit, în seara celei de-a treia zî, târzâu, pe la ora 10 mergeam cu băieț’ la un restaurant.Mâncam și beam.Ne cântau muzicanții.

Mărți, după Rusalii, mă duceam doar eu (vătaful n.n.) și îngropam *ciocul* (*iepurele n.n.*).Săpam o groapă tot la marginea satului, știută doar de mine, și acolo-l îngropam.Eram atent să nu mă vadă cineva, că dacă mă vede e pericol... să sparge călușu’.Prăjina o păstram la mine-acasă.Eee, la groapa aia și, dupe ce băgam în ea *ciocu’*, spuneam io niște vorbe drăcești: «Hee, he, uite așa: Mă fire-ai tu al dracului, aicea să-ți putrezească oasăle!...».

Interdicții

În perioada repetițiilor și în timpul performării călușarii nu aveau voie să se ocupe de treburile gospodărești sau să iasă la câmp. Dacă nu respectau această interdicție, era posibil să „cadă păcatul pe călușari și pe mine, pe vătaf”, după cum grăiește nea Nicolae.

Existau și interdicții de natură sexuală în această perioadă, pe care le cunoșteau și călușarii, dar care erau respectate mai ales de femei.

Recuzita ritual-simbolică

Limbajul plastic este unul important în căluș; altminteri, ca și celălalte limbaje, actanțiale, coreice, verbale, muzicale. Călușul este un ritual complex, sincretic ca mijloace. Orice lipsă denaturează, ciunțește mesajul, comunicarea și, implicit, receptarea și eficiența.

Prăjina (steagul), cum transcriam deja, era făcută dintr-o ramură de alun de 2-3 metri. În vârful ei, se legau mănunchiuri de pelin și usturoi, plante cu valențe apotropaice, purificatoare și tămăduitoare deosebite. Nu lipseau din vârful prăjinii țesăturile decorative, batiste și peșchire.

Confecționarea *iepurelui* intra tot în sarcinile vătafului. „Obiectul”, după cele afirmate de nea Nicolae, era confecționat dintr-o blană de iepure de câmp pe care vătaful o împăia, astfel încât să semene cu animalul viu. Puterile simbolice și magice ale iepurelui, relevate, astfel, de literatura de specialitate, sunt plurisemantice și ambivalente.

Ciomegele călușarilor erau făcute din lemn de esență tare, stejar sau ramuri de corn. În general, bețele călușarilor au relații simbolice cu toiégele folosite și în alte ritualuri de trecere sau calendaristice.

Clopoțeii sunt nelipsiți din recuzita călușarilor. Rolurile lor magice trimit mai ales la apotropaic și la purificare. Bătaia la tălpi cu ciomagul are și ea valențe propițiatice. (Inf. Nicolae Veleanu, 87 ani, Giurgiuța).